

Minőségi tudás a gazdaságban

BESZÉLGETÉS FODOR ISTVÁNNAL, AZ ERICSSON MAGYARORSZÁG KORÁBBI VEZÉRIGAZGATÓJÁVAL ÉS ELŐZŐ ELNÖKÉVEL

A minőségi túlképzés, mint fogalom, számomra nem létezik, csak rossz gazdaságpolitika, amelyik ezt a bizonyos létrejött többlettudást nem tudja hasznosítani.

Fodor István

F.M.: Gazdasági-ipari vezetőként sokat és szenvedélyesen foglalkozik az oktatás, a felsőoktatás, a kutatás-fejlesztés és innováció kérdéseivel. A cég, amelynek vezető munkatársa, magas hozzáadott értékű mobilkommunikációs termékeket gyárt. Innen az érdeklődése és érzékenysége a tudás képződésének alrendszerei iránt?

F. I.: Többéves külföldi szakmai tevékenység után 1990-ben nagy szerencsém volt, hogy egy barátságos multi választott ki új magyarországi programjának megvalósítására, irányítására. Fél évtizednyi vállalatépítés, üzletfejlesztés, nemzetközi tapasztalatszerzés után a kilencvenes évek közepén belső indíttatásra kezdtem nagyobb érzékenységgel fordulni a cégem kerítésén túli közügyek, hazai kérdések, problémák felé. Természetesen alapvető orientációt és napi szintű szakmai témát biztosított a cég legelső évében elindított K+F tevékenység és az ehhez kapcsolódó felsőoktatás ügye. Jelentősebb nemzetközi szintű tapasztalat birtokában önzőnek tekintetem volna magam, ha közömbös maradok a közügyek iránt. Adva volt a felzárkózás lehetőségét kereső ország, valamint a nemzetközi gazdasági folyamatokban alkalmazott módszerek

bizonyos fokú ismerete. Természetes késztetést jelentett az az érzés, hogy ha vannak triviális megoldások, akkor ezekről beszélni kell, tovább kell adni. Ekkor kezdtem el ezekkel a témákkal egyre többet foglalkozni. Ugyanilyen fontosnak tartottam, hogy éppen egy nemzetközi cég működésének szemszögéből tegyem nyilvánossá nézeteimet arról, miképpen lehetne a globalizációs folyamatokat megszelídíteni, helyükre tenni.

F.M.: Hogyan fogadták ezeket a megállapításait?

F. I.: Az idők változtak, a reakciók is. Sokáig például semmilyen visszhangja nem volt a '95–96-ban megfogalmazott eretnek véleményemnek, hogy – mint egy multinacionális cég magyarországi vezére – azt tanácsolom a mindenkori magyar kormány-
nak, egy fillért se adjon annak a külföldi befektetőnek, aki összeszerelő üzemet indítana,

de ne adjon annak se, aki kutatás-fejlesztést hozna ide. Mert az összeszerelő cég az olcsó munkaerő miatt jön ide, tehát nem érdemes támogatni, de egy multi kutatás-fejlesztését se finanszírozza egy ilyen szegény ország, hisz' úgyis csak akkor telepít ide K+F-et, ha itt van az alkotói tudáskapacitás. Természetesen más a helyzet akkor, ha egy cég nem Budapesten, hanem Szatmárban vagy a Viharsarokban akar gyárat létesíteni. Ezt motiválni kell. 2008-ban ugyanez a szöveg megjelent egy napilapban, és az érintett politikai döntéshozók felháborodtak – tehát addigra észrevették.

Ugyanakkor erősítette ennek a jellegű fellépésnek a hatását, hogy néhányan, hozzám hasonló hátterű szakemberek, szintúgy elkezdtek ilyen kérdésekről, ilyen szemlélettel beszélni. A mai napig is érzem azt, hogy mi, akik a professzionálisnak nevezett gazdaságban szocializálódunk, bizonyos kuriózumnak számítunk, mert az agyunk másképp jár, mint az általában a politikai döntéshozatali mechanizmusban megszokott. Mi racionálisabban, megoldáscentrikusan gondolkodunk. A rendszerezés igénye és a módszertan alkalmazása kézenfekvőbb a számunkra.

Tudásország?

F.M.: A magyar nemzeti önképnek hangsúlyos része a hazai oktatás

és tudomány világszínvonaláról, kiemelkedő teljesítményeiről alkotott vélemény. Ön szerint ez reális helyzetértékelés?

F.I.: Nagyon sok minden megváltozott az elmúlt húsz évben nálunk és a nagyvilágban. Általánosságban kortól, környezettől, intézménytől és ágazattól függetlenül sem a kérdésben megfogalmazott állítást, sem ennek ellenkezőjét biztonsággal senki sem állíthatja, bár valóban volt olyan időszak, amikor ezek a területek nagyobb értéket jelentettek. Az oktatásban egy folyamatos értékvesztésnek vagyunk tanúi, amely elsősorban a nagyobb trendekkel ellentétes irányú, több éves, hibás oktatáspolitikának az eredménye. Bizonyos fokig rendezetlen a hazai tudományos munkát végzők tevékenysége is, pontosabban több érték van ebben a szegmensben, de a környezeti feltételek rendezetlensége miatt ez nem kerül felszínre. Ugyanakkor még most is vannak nemzetközi szintű eredmények, értékek a fiatalabb generációban is. Friss, gazdaságból származó példák is jól képzett műszaki szakemberek nemzetközi sikereiről szólnak, legfeljebb ezek mennyiségét tartjuk kevésnek. Tehát vegyes a kép, de azt határozottan állítom, hogy részben a tradíciókra építve, részben a változások élére állva sokkal többet ki lehetne hozni a magyar oktatásból és a magyar tudományos alkotói közösség tevékenységéből.

Példa erre az a szerencsés találkozás, ami a kilencvenes évekre még jellemző volt: az alapos tudásra épülő oktatás és az időszakra jellemző gazdasági ambíció ötvözte. Kilencvenben egy elzárt helyzetből nyílt ki a világ, és a jólképzett fiatal szakemberek, bekerülve egy nemzetközi cég alkotói közösségébe – például az általam vezetett hazai multinacionális leányvállalatba – a magyar alkotói elme ambíciójával, teljesítményével utcahosszal verték azokat a külföldi kollégákat, akik számára az a rendszer már ismert és megszokott volt.

Túlképzés

F.M.: A tudás megszerzésének ambíciója, amit a felsőoktatásba való törekvés mutat, néhány kritikát is életre hív: egyesek szerint túl sok a diplomás, a képzési kibocsátást a hazai gazdasági realitásokhoz kellene igazítani, hiszen a magyar gazdaság nem tud munkát kínálni a számukra. Létezik olyasmi, hogy túlképzés?

F.I.: Az oktatásnak mindig minőségcentrikusnak, és nem mennyiségcentrikusnak kell lennie. A minőség arra épül, hogy egy társadalomban mindig adott egy képesség a tanulással foglalkozó társadalmi rétegben. Az oktatásnak az a legfontosabb feladata, hogy ebben a rétegben a legtöbb alkalmazható, értéket jelentő tudásanyagot hozza létre, minőségben és mennyiségben

egyaránt. Ennek nem szabadna, hogy bármiféle korlátja legyen. Mert ha ez értékelhető minőségi tudás, az ország szempontjából ez jelent potenciális értéket, ez a gazdasági fejlődés, a tőkeáramlás mágneses tere, ez a növekedés alapfeltétele. Ezért szükséges, hogy az oktatáspolitikai egyik központi stratégiai eleme legyen a jó minőségű tudástöbblet folyamatos termelése. Ebből persze még nem következik az, hogy ha diplomátöbblet van, az egyben tudástöbbletet is jelent. De a minőségi túlképzés, mint fogalom, számomra nem létezik, csak rossz gazdaságpolitika, amelyik ezt a bizonyos létrejött többlettudást nem tudja hasznosítani. A gyenge diplomáknak és divatdiplomáknak teljesen jogos a kritikája, azonban ettől nem szabad adminisztratív tiltást alkalmaznunk. Ehelyett meg kell szabnunk azokat a minimális kritériumokat, amelyek alapján gyengébb teljesítménnyel nem lehet bekerülni a felsőfokú képzésbe. Itt nagyon-nagyon szigorúnak, igényesnek kell lenni.

F.M.: Ennek az igényességnek ugyanakkor a képzési kínálatban is meg kellene jelennie? Egy 2007-es írásában az felsőoktatási alapképzést, a BA/BSc szintű képzést „felhígult, minőséggyengülés nélküli időszakként” jellemzi, és a kiválóságok gondozásának külön útjait javasolja.

F. I.: Sajnos tapasztalhatók a minőségi szempontokkal

ellentétes folyamatok. Ilyen például maga a Bologna-rendszer bevezetésének módja. Azzal, hogy ma Magyarországon valamelyik BA/BSc szakaszba lényegében bárki bejuthat, függetlenül attól, hogy mire képes, továbbá ebben a hároméves időszakban senki nem foglalkozik külön a tehetségekkel, jelentős értékeket veszít a felsőoktatás és a társadalom. Másik ilyen gond, hogy az alapképzés és a mesterképzés nem egyszerre lett megszervezve, akkreditálva. Továbbá a mesterszak elkésett akkreditációjánál maguk az intézmények mondták azt, hogy erőforrás-vezérelt alapon kívánják azt megvalósítani. Vagyis azt oktatják a mesterszakokon, amire van oktató, tananyag stb. De nem azt kellene inkább megnézni, hogy mi az, amire szükség volna, amiben erősek tudunk lenni? Legalább egy kicsit ki kellene tekinteni ebből a zárt világból.

Munkaerőpiac

F.M.: Elvileg ezt a kitekintést szolgáltatná az a sokat hangoztatott elv, hogy a munkaerőpiac szereplőinek véleményét erőteljesebben kellene figyelembe venni. Ugyanakkor az az álláspont is megfogalmazódik, hogy a munkaadók szempontjai óhatatlanul rövid távúak, a gazdasági tevékenység tervezhetősége pedig korlátozottabb annál, mintsem hogy a szükségképpen hosszabb időtávban formálódó felsőoktatási

képzést azokhoz lehessen igazítani. Mit várhatunk a munkaadóktól?

F. I.: Ez a probléma több további kérdést is felvet. Az oktatással kapcsolatban óvatosan kell fogadni a magyar gazdaság nevében születő állásfoglalásokat, visszajelzéseket. Véleményem szerint nincs helyén a gazdaság által megfogalmazott igények halmaza, hiszen a sokat hangoztatott vélemények nem biztos, hogy kellő háttérrel és ismerettel reprezentálnak. Mivel a gazdasági szereplők érdekei differenciáltak, igényeik többnyire pillanatnyi benyomásokra épülnek, sokszor mások által továbbgurított és hangoztatott vélemények. Ezekben mindig van igazság, de azok gyakran nem általános érvényűek.

Ráadásul a gazdaság igényeinek változási üteme mindig rövidebb, mint az oktatás változásainak ritmusa. Soha nem lehet a kettőt teljesen szinkronba hozni. Ezért először is összesíteni kell a gazdaság szereplőinek igényeit, pontosan a helyére téve azokat arányaikban, mértékükben, fajsúlyukban, és ebből kell kialakítani egy olyan információs rendszert, aminek hatással kell lennie az oktatáspolitikára, a felsőoktatásra, a kibocsátásra. Ehhez egy professzionálisan kidolgozott módszertan, a speciális és általános igényeket jól azonosítani képes szempontrendszer szükséges. Jelenleg azonban sem a kamarák, sem az érdekképviseletek nem

rendelkeznek ilyen rendszerrel. Ráadásul olyan, egymástól nagyon eltérő rendszereket kell összehangolni, mint a versenyszféra és a közigazgatás, hiszen nem szabad elfelejtenünk, hogy a köztisztviselői-közalkalmazotti kar is komoly alkalmazó. Nem is tudom, hogy van-e az oktatásirányítási rendszerünkben olyan intézmény, amely felvállalhatná ennek az összehangolását.

F.M.: Vagyis a munkaerőpiac és felsőoktatás kapcsolatának kulcsfogalmi: interaktivitás, érdemi szakmai elemző munka és mediáció?

F.I.: És felelősségtudat, mégpedig mindkét oldalról. Itt a társadalom szempontja szerinti optimum a helyes megoldás. Így válhatna egyértelművé a magas színvonalú általános alapképzés és a speciális képzettség aránya, jellege.

Bologna

F.M.: A bolognai rendszer bevezetésének éppen az volt az egyik legfőbb hangoztatott indoka, hogy az első képzési szint általános képzést ad, amit majd a cégek kiegészítenek vagy majd a mesterszinten specializálódnak a hallgatók.

Véleménye szerint ez mennyiben valósult meg?

F.I.: Bologna egy keretjatek. Olyan lesz, ahogy azt feltöltik. Sikere a részletektől függ. Van néhány fontos alapszabálya, a mobilitás, a nemzetközi megfeleltethetőség, a kompatibilitás, de legalább ilyen fontos a minőségmegővés, a rendszer

körültekintő és értelmes bevezetése. Önmagában csak mint sablont használni – biztos, hogy nem lesz eredményes. Lehet látni egyébként a nemzetközi reakciókból, az elmúlt tíz éves tapasztalattól, hogy kevés ország zuhant bele a bolognai folyamatba minden kritika nélkül, mert észrevették, hogy ennek azért vannak árnyoldalai is, és próbálták a valósághoz igazított tartalommal feltölteni. Nálunk ez nem így volt.

Ráadásul a Bologna bevezetéséhez Magyarországon még egy másik hiba is társult. Nagyon sokan hangoztatták, hogy a felsőoktatást át kell alakítani, intézményi rendszerében, méreteiben, működésében, kapcsolatában, hatékonyságában, minőségében és így tovább. De ez a bolognai rendszer bevezetésétől teljesen független igény volt. Előbb kellett volna egy tisztességes felsőoktatási reform, egy ehhez illeszkedő közoktatási reformmal együtt, majd aztán a többszintű Bologna. Ehelyett ezt a két, egyébként tartalmában merőben eltérő dolgot összecsúsztatta az oktatáspolitikai, és egyszerre próbálta megoldani. Hát nem ment.

A szerkezeti gondokkal való foglalkozás elterelte a figyelmet a képzés legfontosabb területeiről, a tudás és a képesség kérdéséről. Ez két külön dolog, és sajnos sem a Bologna-rendszerben, sem az általános oktatáspolitikában nem nagyon találni olyan

rendező elvet, amely helyen kezeli őket. Tudniillik a tudás megszerezhető, a tematikus tanulás tárgya és eredménye. A képesség pedig fejlesztés kérdése, egy fejlesztési folyamat eredménye. Sajnos a gazdaság pontatlanul megfogalmazott igénye sokszor a képességről szól, nem pedig a tudásról. A képesség felmutatásának ürügyén az oktatás soha nem adhatja fel alapfeladatát, a „tudástermelést”. A tudásalapú gazdaságnak jó alaptudással és jó tanulóképességgel rendelkező, és ha lehet, minél műveltebb végzősökre van szüksége.

Természettudományos képzés

F.M.: A szerkezeti reformok mellett olyan tartalmi kérdések is felmerülnek, mint a természettudományos és műszaki értelmiségi utánpótlás beiskolázási gondjai, amelyek kapcsolatán különösen érzékenyen szokott megszólalni. Az érdekelt szereplők közül kinek mi lehet itt a teendője? Hiszen a minisztérium már bőségesen megemelte a keretszámokat, az egyetemek fenntartják a képzési helyeket, oktatókat, a cégek vezetői sokat nyilatkoznak a szakemberek iránti igényről – mégsem jelentkezik elegendő jó eredményű hallgató ezekre a szakokra.

F.I.: A korrekció sokkal hosszabb időt fog igénybe venni, mert már a közoktatásban el kell kezdeni már a pályorientációt. A sok felhívásra válaszul a minap az oktatási

minsizter is megfogalmazta intézkedési tervét. Ennek fontos eleme motiválni, javítani a természettudományos tantárgyak tanárainak a képzését – ez persze nem oldja meg a mai gondokat, mert legalább öt-tíz év, mire ennek a hatása jelentkezik, de hogy az egyik legeslegfontosabb, ezzel teljesen egyetértek. Már rövidebb távon is segíthet a pályán lévő pedagógusok továbbképzésének erősítése, valamint ennek hatékonyságát is megfelelően kell monitorozni. Nagyon sok kiváló tanár van még a pályán, akiket jobban el kellene ismereni, ezzel is emelve ezen szakok népszerűségét.

A miniszter szerint tartalmi, képzési kérdés, hogy frissíteni kell a természettudományi tematikát, tantárgyakat. Itt nagyon mellé lehet fogni, ezért komoly mérlegelésre, szakmai elemzésekre van szükség. Például az oktatási módszer digitalizációja is fontos, de nem pótolja a jól képzett, motivált pedagógust. Az eszközfejlesztés általában is üdvözlendő, különösen akkor, ha a gyerekeket ennek révén be lehet vonni a kísérletekbe, hiszen ez megszeretteti a tárgyakat. A bökkönyv csak az, hogy mindeközben elvették a szükséges óraszámok egy részét, amit a természettudománynak vissza kell kapnia ahhoz, hogy valódi előrelépésről beszélhessünk. A kormányzati tervek szerint a felvételikben lesz bizonyos fokú változás 2012-től, miszerint

egy tárggyal több kerül be a felvételi beszámításba. Ugyanakkor a késői akciókon túl csökkenti az oktatáspolitikai programjának hitelességét, hogy párhuzamosan további ellenirányú intézkedések történnek: az esélyegyenlőség téves értelmezése miatt eltörlik a középfokon a speciális matematikai képzés szóbeli felvételiztetését, vagy ilyen az integrált természettudományos oktatás bizonytalansága. *F.M.: Mindezeket túl, hogyan lehet a természettudományos kultúrát jobban pozícionálni?*

F.I.: Mindenképpen szükséges egy tudatos társadalmi kommunikáció. Mindezt jó ideje meg lehetett és meg kellett volna tenni; reméljük, hogy előbb-utóbb majd sikerül.

F.M.: Ebben a köztársasági elnök úr által felkért Bölcsök Tanácsa tehet valamit?

F.I.: Még nem kristályosodott ki az ott készülő anyag, így korai volna a részletekről beszélni. Nyilván a szándéka minden gondolkodónak, ezzel foglalkozónak az, hogy olyan gondolatai, javaslati legyenek, amelyek a legszélesebb elfogadottságra számíthatnak, és a legjobban szolgálják azt, hogy a jövő szempontjából olyan fontos oktatásról végre teljes rendszerként fogalmazódjanak meg elgondolások.

Kutatás-fejlesztés

F.M.: Az oktatás ügyében Ön láthatóan elkötelezett – a kutatás-

fejlesztés kérdései pedig még közelebről érintik tevékenységét. Az elmúlt években mintha erősödött volna az Európai Unió aktivitása az alapkutatások európai léptékű fejlesztése és a közösségi szintű K+F politika formálódása érdekében. Lát most esélyt arra, hogy Európa versenyképes maradjon a tudomány, a kutatás-fejlesztés globális versenyében? Lisszabonban nagyon ambiciózus célokat fogalmaztak meg az egész régió általános versenyképessége vonatkozásában, ebben kulcstényező lett volna a tudományos kutatás-fejlesztés. Most zajlik a ljubljani utógondozás, kármentés, ahogy sokan nevezik. Ez sikeres lehet?

F.I.: Jól lehetett látni, hogy az Európai Unió mozgásában, működésében – egy pillanatra kitekintve a jelenlegi aktuális válság szempontjából – is ketősség tapasztalható. Egyik oldalról ott a nagyon individualista tagállamok együttese, a másik oldalon a brüsszeli adminisztráció, amely csak visszafogottan próbál valamilyen formában koordinációt, közös fellépést teremteni. Ez látszik a pénzügyi politikától kezdve az agrárpolitikáig – miért lenne kivétel ez alól a kutatás-fejlesztés is? Pedig ha valami globális, akkor az a kutatás-fejlesztés. Ezért kezdettől fogva látszott, hogy az ambiciózus lisszaboni tervek ilyen „puha” megközelítéssel nem valósulhatnak meg. Először is Európa a tudományos kutatás és annak szervezete szempontjából nagyon differenciált. A K+F források jelentős része

nemzeti eredetű, ebből pedig következik, hogy a tagállamok bizonyos százalékában politikavezérelt, aminek mértéke országonként változik. Ebben Brüsszel – mint nemzeti belügybe – sajnos nem szól bele, így az egyes tagállamok részéről gyakran határfok-csökkentő a túlzott politikai rátelepedés a forráselosztásra. Azt pedig tudjuk, hogy ha ezen a területen valami nem szakmai alapon szervezett, akkor gyengébb. Így aztán kijelenthető, hogy Európában a K+F területén is sokkal több képesség van, mint amennyi realizálódik.

Joggal felvethető, hogy ennek a helyzetnek a reálgazdaságra hatása, azaz az innovációs fázis, amikor termékké válik a fejlesztés, különösen kérdéses. Hiszen nincs egységes közvetítő mechanizmus, nincs homogén gazdasági szerkezet: úgy tűnhet, mintha ebből az állapotból nem lehetne kimozdulni. Pedig ki lehet, ezt mutatja egy konkrét példa. A korábbi kudarcok nyomán az Európai Unió elhatározta, hogy egy szegmensben, nevezetesen az alapkutatásban kialakít egy valóban komoly koordinációt, és ezelőtt két évvel létrehozta az European Research Councilt. Kiderült, hogy nem gyorsan, de lehet olyan mechanizmusokat, programokat indítani, amelyek szinergiákat hoznak létre, amelyek integrálnak; együtt több eredmény születik, mint széttagolva. Ezen folyamatok beindítják az

együttműködés készségét is, a kitekintést, kicsit elmozdítják a résztvevőket az önzésből az önzetlenség felé.

Nyilvánvalóan ez egy Brüsszel-centrikus mechanizmus, ilyen értelemben előremutató jelenség. Ezzel viszont még nem oldották meg azt a problémát, hogy a kutatás-fejlesztés nagy tömegű lokális forrásainál a döntések is lokálisak, így nagyon szórtak. Az EU-nak ezért még tovább kellene mennie: sokkal kategorikusabb koordinációs szerepet kellene ellátnia a kutatás-fejlesztés motiválásában, koordinálásában. Bár egy-két évente megjelennek értékelések, tanulmányok, akár kritikus hangok, mégis teljesen passzív ez a működés – az Unió igazán akkor segítene, ha jobban beleszólna a rendszer működésébe. Legalább az a kényszer legyen meg, hogy a nemzeti tudománypolitikának szégyellnie kelljen magát, ha be kell számolnia a hiányosságairól.

És Brüsszel itt akár diszkriminatív is lehet: arra nincsen szükség, hogy Svédország, Finnország és több más tagállam számára meghatározza, mit csináljon a kutatás-fejlesztés területén, hiszen ezekben az országokban bőven helyén van a dolog. De hogy egy svéd minta vagy egy dán tapasztalat, esetleg egy ír metodika kerüljön Magyarországra, Szlovákiába vagy Romániába, abba már beleszólhatna az Unió. A kutatás-fejlesztésben

Brüsszelnek ilyen katalizátor szerepe kellene, hogy legyen. *F.M.: Az ilyen gyakorlatok átvétele hozzájárulhat annak a sokat hangsúlyozott hiányosságnak az orvoslásához a hazai K+F finanszírozásban, hogy nem elégséges mértékű a vállalati ráfordítás?*

F.I.: Ezzel nem lehetne megoldani. Nincs az a módszer, amely a jelenlegi ipari szerkezetben lényeges változást hozhatna. Ebből ugyanis hiányzik a fejlesztési tevékenység, így nem is várható, hogy kitermeli a nagyobb kutatási ráfordítást. Tele vagyunk áruházakkal, összeszerelő, feldolgozó üzemekkel, amelyeknél nem lehet érdemi kutatás-fejlesztést elérni, mert alaptevékenységük ezt nem tartalmazza. Ezért két dologot lehet tenni. Az egyik, hogy a hazai innovatív kis- és közepes vállalatok számát kell nem pusztán növelni, hanem megsokszorozni, létrehozásukat és tevékenységüket motiválni, segíteni. A másik teendő, hogy új, tudásintenzív tevékenységet folytató nemzetközi cégeket hozunk be, akár hazai cégekhez kapcsolva, akár önállóan. Ehhez viszont tudáskapacitás-többlet kell az országnak. Mert attól önmagában nem jönnek ide, ha elég sokan beszélnek angolul, németül, franciául. Ez elég arra, hogy callcenterket működtessenek, de kevés a kutatáshoz, a fejlesztéshez. Ehhez jól képzett, szabad alkotoi kapacitásra van szükség. Ha ugyanis egy nemzetközi

cég felfedezi, hogy egy-egy felfutó ágazatban, mint a biotechnológia vagy a gyógyszer-kutatás, található egy nagyon jó kutatóműhely, amire építeni tud, vagy az ígéretes fejlesztő szakmákat jól oktatják az egyetemen, évről évre megjelennek a reményteljes PhD-sek, akkor érdemes lesz idetelepülnie.

Az a baj, hogy a tudomány-politika még nem vetett számot ezzel a szerkezeti plafonnal, így az innovációs programok nem foglalkoznak ezeknek a kereteknek a tágításával. Az innovációs járulék sajnos minden pozitívum mellett emiatt hozott torzulásokat is, gyakran álmegoldások, helyenként kétes elemekkel züllesztett formák jöttek létre, amikor a cégek egymás között mozgattak eredetileg kutatási célú pénzeket. Ez nem kutatás-fejlesztés, itt rendet kellene tenni.

És természetesen gazdasági és finanszírozási szempontból kell különösképpen számot vetni azzal, hogy a terminológiákban sincs rend. Az alapkutatás, tehát az akadémiaibb jellegű kutatóintézet-egyetemi tevékenység és a közvetlenebbül gazdaság-orientált, tehát rövidebb távú eredményekre irányuló alkalmazott kutatás fogalmkörét világosan kell használnunk a szabályozásban és a tudománypolitikában.

F.M.: Erre alkalmas a mai rendszer? Amikor nemrégiben „iparos szemmel” írt a hazai kutatás-

fejlesztésről, nagyon konkrét strukturális javaslatokat is megfogalmazott. Azóta néhány elemében változott a hazai kutatás-irányítás szerkezete, új miniszteri poszt jött létre, módosul az akadémiai törvény. Mindez kedvezőbb környezetet ígér az alapkutatás és fejlesztés hatékonyabb koordinációja számára?

F.I.: Ezek fontos lépések, de még hiányzik a rendszerszintű megoldás. Célszerű lenne az alapkutatást európai mintára, egy külön, erre a célra létrehozott testület irányítása alatt (ami működhet az Akadémia részeként is) finanszírozni, mint ahogyan a European Research Council teszi: a fő elv az alapkutatásban is az eredményesség, az orientáció, a hosszú távú perspektívus irányok inspirálása volna. Ez a saját költségvetéssel rendelkező testület fokozatosan fejlesztené tovább a jelenlegi pályázatási programot, egyre proaktívabb szerepben, egyre tudatosabban érvényesítve a nemzetközi irányzatokat, színvonalat és az eredmény-orientáltságot. Mindezek megvalósulása esetén a mindenkori kormányok pedig örüljenek, ha minél nagyobb ennek a szegmensnek a forrásigénye, ami egyébként még ekkor is elenyésző része volna a teljes K+F ráfordításnak.

Ugyancsak fontos elv, hogy a kutatás- és technológiapolitikai hivatal a politikától lehetőleg minél függetlenebb legyen. Például a vezetőjének a munkáltatója egy olyan

testület lehetne, amelynek természetesen tagjai a felelős miniszterek és az Akadémia megbízottjai is, de legalább velük megegyező létszámban olyan szakemberek, akik képesek független tudománypolitikai stratégiában gondolkodni. Egy ilyen intézmény nem is igazán a pályázatás hivatala lenne, inkább a kutatás-fejlesztésnek volna a katalizátora, megvalósítva a szélesedő hazai és nemzetközi együttműködések programjait, miközben a hazai gazdaságerősítő K+F stratégiának felelős gazdájává, végrehajtójává válna.

F.M.: A magyar akadémiai világban lehet ezt érvényesíteni?

F.I.: Ami az alapkutatás koordinálását illeti, a józanul gondolkodó és a szakmáját szerető akadémiai világ biztos, hogy örülne ennek. Annál jobb érzés nincs, mint amikor az egész környezetem nekem drukkol, hogy eredményes legyek. Persze, aki csupán azt akarja folytatni, amit és ahogy ezelőtt húsz vagy harminc évvel tett, annak nem jó egy ilyen elmozdulás. Nem hiszem, hogy ma még volna ilyen eset. De szakmailag jól megszervezve, teljesen nyíltan kommunikálva, előre, idejében felkínálva a változtatásokat – hiszen nem szabad sorsokat megnehezíteni – széles konszenzust lehet elérni. Ráadásul a ráfordítás, amibe mindez kerül, nem komoly tétel. Ezzel el lehet érni, hogy ne az Akadémia szétzilálását

fogalmazzák meg egyesek célként, hogy világos legyen az alap kutatás értéke s egyben teljesítményelve is. Ezek az elvek ma már széles szakmai körben is elhangoznak, sőt nagyon sok területen érvényre is jutnak.

Összefoglalás

F.M.: Ha felidézem a korábban az oktatás kapcsán elmondottakat, mindez óhatatlanul visszahat az egyetemi képzésre is, hiszen egyrészt az ott működő kutatóhelyek révén dinamizálja a környezetet, másrészt a fiatalok számára kínál egy olyan pályát, ami vonzó lehet ezzel a szemlélettel – akár a tudósi, akár az innovációs irányban.

F.I.: Úgy kell szervezni ezeket a területeket, hogy stratégiáikban összekapcsolódjanak. Ami az oktatáspolitikának a

tudásintenzív kimenete, az a tudománypolitikának az alkotói bemenete. Ami a tudománypolitikának a gazdasági kimenete, az az iparpolitikának az értéknövelő bemenete. Ezt a három szektort nemcsak folyamatosan össze kell hangolni, hanem szorosan egymáshoz is kell kötni. Például az alap kutatást felügyelő tanácsnak egyik alapfeladata kellene hogy legyen a PhD-műhelyek gondozása vagy a tudományos pálya népszerűsítése a középiskolákban, médiában, azaz a következő tudósgeneráció segítése.

Ha ezt ilyen módon illesztjük össze, akkor észre lehet majd venni, hogy a felsőoktatásban, az oktatási intézményekben elindul egyfajta pezsgés, egy olyan természetes kiválasztódás, ami ösztönzi a teljesítményt.

Ha ezek a mechanizmusok így működnek, akkor ezek a felsőoktatási és akadémiai kutatóhelyek, kutatói környezetek nemzetközi szinten is igen hamar vonzani fogják a szakembereket és befektetőket egyaránt. Ha ez gyorsan felépülne, akkor lehet, hogy például a tehetséges kijevi, szófiai, pozsonyi, trieszti diákok számára regionális vonzástér jönne létre. A folyamat lényege ugyanis az, hogy nem misztikus, nem különleges, hanem természetes a megoldások rendszerbe foglalása, aminek eredményeképpen a pozitív tényezők elkezdik egymást gerjeszteni, ami azután bekerül az európai mechanizmusba is. Ez a kitörés útja.

F.M.: Köszönöm a beszélgetést!

Az interjút készítette:
Fábri György